

ETAPELE ISTORICE ALE IMPERIULUI BIZANTIN

- Referat Istoria Bizanțului -

Profesor
Preot Lector Ion Bica

Student
Rădulescu Octavian
an II
Facultatea de Litere și Istorie
Secția Istorie - Muzeologie

ETAPELE ISTORICE ALE IMPERIULUI BIZANTIN

Civilizația și cultura bizantină s-au constituit ca o „sinteză a tuturor elementelor politice, religioase, intelectuale ale lumii antice în declin: tradiția latină, elenism, creștinism, cultura orientală”. De-a lungul unei perioade de peste unsprezece secole, în timp ce Occidentul trăia o epocă de dezagregare, construindu-și apoi cu greu o nouă cultură și civilizație, Imperiul Bizantin și-a creat o monarhie absolută și o administrație puternic centralizată, a conservat tradițiile clasice - cultura greacă și dreptul roman - cărora le-a integrat elemente orientale și și-a extins acțiunea civilizatoare și culturală în țările Europei sud-estice și răsăritene devenind în felul acesta o componentă importantă a culturii medievale europene în totalitatea ei și singurul stat civilizat din Europa Evului Mediu timpuriu.

În prima perioadă a istoriei sale (330-610) caracterul civilizației și culturii bizantine este prevalent latin. Este perioada așa numitei diglosii greco-latine: latina era limba statului, a civilizației, în timp ce greaca era limba culturii.

Este o perioadă tipic de tranziție: în primele sale secole istoria Bizanțului este de fapt istoria jumătății răsăritene (Pars Orientalis) a Imperiului roman, după împărțirea hotărâtă de Teodosius I, în 395. În 330, Constantin cel Mare inaugurase noua capitală a Imperiului, mutată pe malul Bosforului, un oraș nou construit pe locul anticului Byzantion - fondat de coloniștii greci din Megara în secolul al VI-lea î.e.n. - căruia, în cinstea împăratului fondator i se va spune Constantinopol, dar al cărui nume oficial era Noua Romă. Alegerea locului era genială; prin poziția sa

geografică, situată în centrul Imperiului roman, noua capitală prezenta cele mai mari avantaje economice și strategice, - controlând drumurile comerciale cu Orientul, dispunând eficient granițele Imperiului contra atacurilor perșilor, ale popoarelor migratoare din stepele Rusiei și, mai târziu, ale arabilor.

În succesiunea lor cronologică, evenimentele cele mai importante pe plan politic și militar au fost: primirea goților (332) și a vizigoților (382) ca federaliști, invaziile persane în Siria și Mesopotamia (337-363), apariția la granițe a hunilor (cca. 375), domnia lui Arcadius ca împărat al Imperiului de Răsărit (393), construirea zidului lui Theodosius II care va apăra capitala dinspre uscat (413).

După căderea Imperiului Roman de Apus (476) împărații bizantini rămân singurii săi succesori legitimi; în Italia se constituie regatul ostrogot al lui Theoderic (493); în timp ce în Imperiul de Răsărit au loc repetate răscoale populare (491-518), iar slavii ajung amenințător până sub zidurile Constantinopolului (517). Cu anul 518 începe așa numita „epocă a lui Iustinian”, - unul din cei mai culți oameni ai vremii sale, - a cărui domnie (527-565) a însemnat perioada de apogeu a Imperiului, atât pe plan economic, cât mai ales pe plan cultural, politic și militar. Împăratul patronează marea operă legislativă, care îi va purta numele, și intervine direct în problemele Bisericii, pe care o va dirija efectiv. Generalii săi, Belizarie și Narses, recuceresc teritoriile pierdute din Occident - din nordul Africii de la vandali (534), din Italia de la ostrogoți (555), din Spania de la vizigoți (554) - realizând pentru ultima oară (deși pentru scurt timp) unitatea mediteraneană a Imperiului roman, războaie care însă au costat sacrificii umane, financiare și militare imense, epuizând catastrofal resursele și forța Bizanțului. La aceasta au mai contribuit, după domnia lui Iustinian: pierderea treptată a regiunilor

occidentale recent recucerite (începând din 568), un îndelungat conflict cu perșii (572-591), invazia avaro-slavilor coalizați (586-587) și respectivele războaie de apărare a granițelor (592-602), pătrunderea și stabilirea slavilor la sud de Dunăre (602), invaziile avarilor (604) și perșilor (605-609).

În domeniul culturii și al vieții religioase s-au înregistrat, de asemenea, fapte și opere care, încă din această perioadă istorică de tranziție, vor conferi un profil original noii culturi a Bizanțului. Seria dezbaterilor teologice - intim legate de ideologia politică a Imperiului - începe cu primele două Concilii ecumenice (din Niceea, 325, și Constantinopol, 381), în care arianismul este condamnat ca erezie.

Aici se stabilesc dogme și canoane ale ortodoxiei creștine, sistematizate în a doua jumătate a secolului al IV-lea de primii Părinți ai Bisericii orientale: Vasile cel Mare din Cezareea (cca. 329-379), Grigorie din Nysa (cca. 335-395), Grigorie din Nazianz (cca. 329-391) și Ioan Crisostomul. În 381 creștinismul este proclamat, prin edict imperial, religie oficială de stat - pentru ca, zece ani mai târziu, toate cultele păgâne din Imperiu să fie interzise. Între 330-360 se construiește marea biserică Sf. Sofia din Constantinopol - distrusă în timpul marelui război popular Nika și reconstruită de Iustinian (532-537). În 425 se fondează universitatea din Constantinopol, cu 31 de catedre, în care limba greacă are acum preeminență asupra celei latine. Al treilea Conciliu ecumenic (din Efes, 431) condamnă nestorianismul. În anul 438, cei doi împărați romani (din Constantinopol și din Ravenna) promulgă și publică Codul Theodosian.

A doua perioadă a istoriei bizantine (610-1081) este epoca clasică a acestei civilizații - care își câștigă acum pe deplin un caracter grecesc (incluzând importante contribuții orientale), un caracter original propriu-

zis „bizantin”. Perioada începe cu domnia lui Heraslios (610-641); în cele cinci secole care au urmat au avut loc transformări profunde în toate domeniile vieții statului. În timp ce politica externă a Imperiului i-a sporit prestigiul, victoriile sale militare - îndeosebi asupra arabilor - au contribuit considerabil la apărarea civilizației europene, iar influența sa asupra vieții culturale - din spațiul răsăritean, sud-est european și chiar occidental - a fost substanțială.

Acum se pun și se consolidează bazele statului bizantin feudal cu accentuate tendințe de dezvoltare în sens feudal. Este promovată mica proprietate a unei țărâni libere, care, însă, începând din secolul al IX-lea va fi progresiv aservită marilor proprietari funciari. Apare noua structură administrativă a themei, care va dura până la sfârșitul Imperiului; în organizarea armatei, locul mercenarilor va fi luat de țărâni-soldați din theme.

După pierderea teritoriilor din Occident, baza vitală a Imperiului rămâne Asia Mică - de unde vin și impulsurile iconoclasmului care a agitat viața Imperiului timp de peste un secol (726-843). Herakleios învinge definitiv redutabilele forțe persane (622-628), expedițiile arabilor contra Constantinopolului sunt respinse (674-678, 717-718), în timp ce, la nord, granițele sunt mereu atacate de slavo-avari, ruși și îndeosebi de bulgari (începând din anul 679, când pătrund în Dobrogea bizantină). Supremația arabilor în Mediterană provoacă o decădere economică de moment a orașelor bizantine, care în secolele al IX-lea și al X-lea vor înflori din nou.

În aceste secole, pe plan politico-militar, Imperiul trece la o politică expansionistă îndreptată, în special, spre regiunea Balcanilor, și la recucerirea Siriei, Armeniei și Mesopotamiei.

Spre sfârșitul acestei perioade (1025-1081) Imperiul trece printr-o gravă criză. Luptele pentru domnie aduc pe tron împărați care se dovedesc foarte slabi, țărănimea liberă este ruinată, statul încetează de a mai fi o putere mondială.

În schimb, creația culturală marchează momente importante - cu marele poet profan Georgios Pisides (secolul al VII-lea) și cu patriarhul Photios (820-cca.891), cel mai mare învățat al vremii, autorul unei deosebit de prețioase opere enciclopedice. Apar acum (726) Edoga, Codul de legi al lui Leon al III-lea și Basilicele (887-893), cel mai mare monument juridic bizantin.

În secolul al VII-lea trăiește marele teolog al secolului, Maximos Mărturisitorul, iar cel următor, Ioan Damaschinul (cca.650 - cca.750), autorul unei imense opere teologice, care include și poezii. Este epoca unei adevărate renașteri artistice, în arhitectură, mozaic și în pictura monumentală, când se elaborează (secolul X-XII) capodopera literaturii bizantine, romanul în versuri Dighenis Akritas și când viața intelectuală atinge momentul său de culme prin reorganizarea Universității din Constantinopol, având în fruntea ei marea personalitate a istoricului și omului de știință Mihail Psellos (1081-1078).

Ultima perioadă, de aproape patru secole (1081-1453), a însemnat o epocă de declin progresiv și general.

Începând cu dinastia Comnenilor, inaugurată de domnia reprezentantului aristocrat Alexios (1081-1118), structurile centralizate ale statului sunt continuu subminate de procesul rapid de feudalizare, care va duce la dispariția micii proprietăți a țăranilor liberi și la creșterea puterii economice și politice a nobilimii și a militarilor. Noua dinastie se sprijină pe aristocrația feudală. Concesiile și privilegiile acordate de Imperiu negustorilor venețieni și genovezi diminuează considerabil

resursele financiare ale statului. Dominația bizantină în Peninsula Balcanică primește acum o serioasă lovitură prin înființarea statelor bulgar și sârb. Cruciadele occidentalilor - și în primul rând planurile regilor normanzi din Sicilia, precum și ale împăraților romano-germani - vizau, în fond, cucerirea teritoriilor Imperiului, amenințându-i greu existența politică. În 1204, Constantinopolul este - pentru prima oară în decursul îndelungatei sale istorii - cucerit și jefuit cumplit de creștinii cruciadei a IV-a. Ia ființă „Imperiul latin al Constantinopolului”; Bandonin, conte de Flandra, este ales și încoronat ca împărat; venețienii impun ca patriarh latin al Constantinopolului un protejat al lor, Morosini, asigurându-și astfel controlul asupra unei instituții însemnate, fundamentală în viața Imperiului, cum era Biserica. Din teritoriile cucerite de la bizantini, un sfert îi revine lui Bandonin, o parte - cea mai consistentă și mai importantă - Veneției, iar restul este împărțit și dat ca feude cavalerilor latini. Pe teritoriul rămas în afara sferei de autoritate directă a împăratului latin au luat ființă câteva formații politice grecești - dintre care mai importante au fost „imperiile” din Niceea (1205-1261), Thesalonic (1228-1241) și Trapezunt (1204-1465).

În anul 1261, împăratul Niceei, Mihail al VIII-lea Paleologos recucerește Constantinopolul, fondând dinastia care va domni până în 1453.

În secolele care au urmat cuceririi din 1204 agonia Imperiului a fost agravată de războaie civile, de pauperizarea populației în profitul aristocrației funciare, de ocuparea majorității posesiunilor din Peninsula Balcanică de către Serbia (sub Ștefan Dușan), de pierderea Asiei Mici în fața otomanilor (care în 1365 își vor muta capitala de la Brussa la Adrianopol), precum și de grava criză economică provocată de controlul exercitat de republicile marine italiene.

Turcii, după ce distrug statul bulgar și pe cel sârb (în 1389) și îi înving pe cruciații occidentali la Nicopole (1386) și Varna (1444), după ce în 1397 asediază Constantinopolul, iar în 1430 cuceriseră Thesalonicul, se pregătesc acum să dea ultima lovitură Imperiului bizantin (care la acea dată se reducea la teritoriul capitalei și al împrejurimilor ei). Împărații fac apel la ajutorul puterilor din Occident - ale căror interese comerciale, însă, le făceau să dorească tocmai sfârșitul Bizanțului.

În 1453, după o apărare disperată de șapte săptămâni, Constantinopolul este ocupat și jefuit de uriașa armată a lui Mohamed al II-lea.

Această perioadă de declin a istoriei și civilizației bizantine a cunoscut, însă, momente de prestigioasă afirmare pe plan cultural.